

NUTQ BUZILISHLARINING LOKALIZATSIYASI VA LOGOPEDIK DIAGNOSTIKANING ZAMONAVIY YONDASHUVLARI

Sherkulova Saodat Fazliddin qizi

Ilmiy rahbari: Azimova Zebiniso Nasillo qizi

Osiyo Xalqaro Universiteti 1 - bosqich talabasi

Annotatsiya; Mazkur maqolada nutq buzilishlarining lokalizatsiyasi hamda ularni aniqlashda qoʻllanilayotgan zamonaviy logopedik diagnostika yondashuvlari tahlil qilingan. Nutq faoliyatining bosh miya poʻstlogʻi, markaziy va periferik nerv tizimi hamda artikulyatsion apparat bilan uzviy bogʻliqligi ilmiy manbalar asosida yoritilgan. Nutq buzilishlarining lokalizatsiyasiga qarab ularning klinik va logopedik xususiyatlari, jumladan afaziya, alaliya, dizartriya, apraksiya, rinolaliya va boshqa nutq nuqsonlarining rivojlanish mexanizmlari tavsiflangan. Shuningdek, logopedik diagnostikaning zamonaviy usullari, kompleks baholash mezonlari, neyropsixologik tekshiruvlar, instrumental diagnostika hamda multidissiplinaryondashuvning ahamiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari nutq buzilishlarining lokalizatsiyasini aniq belgilash korreksion ishlarning samaradorligini oshirish, individual reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish va bemorlarning kommunikativkompetensiyasini tiklashda muhim oʻrin tutishini koʻrsatadi. Maqolada nutq buzilishlarini erta aniqlash, ularning etiologik omillarini chuqur tahlil qilish va zamonaviy logopedik diagnostika usullarini amaliyotga keng joriy etishning ilmiy hamda amaliy ahamiyati asoslab berilgan.

Abstract; This article analyzes the localization of speech disorders and contemporary approaches to speech-language diagnostic assessment. Based on current scientific evidence, it examines the relationship between speech function and the cerebral cortex, the central and peripheral nervous systems, and the articulatory apparatus. The clinical and speech-language characteristics of speech disorders according to their localization, including aphasia, alalia, dysarthria, apraxia of speech, rhinolalia, and other speech impairments, are comprehensively described.

Furthermore, modern diagnostic approaches, including comprehensive speech-language assessment, neuropsychological evaluation, instrumental diagnostic methods, and multidisciplinary collaboration, are discussed. The findings indicate that accurate localization of speech disorders is essential for improving the effectiveness of speech therapy interventions, developing individualized rehabilitation programs, and restoring patients' communicative competence. The article also emphasizes the scientific and practical importance of early detection, comprehensive etiological assessment, and the implementation of modern speech-language diagnostic methods in clinical and educational practice.

Аннотация ; В данной статье проанализированы локализация речевых нарушений и современные подходы к логопедической диагностике. На основе современных научных данных рассмотрена взаимосвязь речевой функции с корой головного мозга, центральной и периферической нервной системой, а также артикуляционным аппаратом. Описаны клинические и логопедические особенности речевых нарушений в зависимости от их локализации, включая афазию, алалию, дизартрию, апраксию речи, ринолалию и другие речевые расстройства. Кроме того, освещены современные методы логопедической диагностики, комплексная оценка речевых функций, нейропсихологическое обследование, инструментальные методы диагностики и значение мультидисциплинарного подхода. Результаты анализа свидетельствуют о том, что точное определение локализации речевых нарушений играет важную роль в повышении эффективности логопедической коррекции, разработке индивидуальных программ реабилитации и восстановлении коммуникативной компетентности пациентов. В статье также обоснована научная и практическая значимость раннего выявления речевых нарушений, комплексной оценки их этиологических факторов и широкого внедрения современных методов логопедической диагностики в клиническую и образовательную практику.

Kalit soʻzlar; Nutq buzilishlari, lokalizatsiya, logopedik diagnostika, markaziy nerv tizimi, periferik nutq apparati, afaziya, alaliya, dizartriya, apraksiya, rinolaliya, neyropsixologik baholash, logopedikkorreksiya.

Kirish; Nutq insonning oliy psixik funksiyalaridan biri boʻlib, uning shakllanishi va faoliyati bosh miya poʻstlogʻi, markaziy hamda periferik nerv tizimi, eshituv analizatori va artikulyatsion apparatning uygʻun faoliyatiga bogʻliq. Mazkur tizimlarning istalgan qismida yuzaga keladigan anatomik yoki funksional oʻzgarishlar nutqning buzilishiga olib kelishi mumkin. Shu sababli nutq buzilishining qaysi anatomik yoki funksional sohada yuzaga kelganligini aniqlash, yaʼni uning lokalizatsiyasini belgilash logopedik diagnostikaning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Zamonaviy logopediya nutq buzilishlarini faqat tashqi klinik belgilar asosida emas, balki ularning neyrofiziologik, psixologik va anatomik asoslarini kompleks baholash orqali aniqlashga yoʻnaltirilgan. Afaziya, alaliya, dizartriya, apraksiya, rinolaliya va boshqa nutq buzilishlarining kelib chiqish mexanizmlarini chuqur oʻrganish korreksion ishlarni individual rejalashtirish, samarali reabilitatsiya dasturlarini ishlab chiqish hamda bemorning kommunikativ faoliyatini tiklash imkonini beradi. Shu bois nutq buzilishlarining lokalizatsiyasini aniqlashda zamonaviy logopedik diagnostika usullaridan foydalanish bugungi kunda logopediya amaliyotining dolzarb yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Mazkur maqolaning maqsadi nutq buzilishlarining anatomik va funksional lokalizatsiyasini ilmiy jihatdan tahlil qilish, ularni aniqlashda qoʻllanilayotgan zamonaviy logopedik diagnostika usullarini yoritish hamda diagnostik natijalarning korreksion-pedagogik ishlar samaradorligiga taʼsirini baholashdan iborat.

Asosiy qism; Nutq buzilishlarining lokalizatsiyasi – bu nutq faoliyatining buzilishiga sabab boʻlgan anatomik yoki funksional zararlanish oʻchogʻini aniqlash jarayoni boʻlib, logopedik diagnostikaning asosiy yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Nutq faoliyati bosh miya poʻstlogʻining nutq markazlari, bosh miya nervlari, markaziy va periferik nerv tizimi, artikulyatsion apparat hamda eshituv analizatorining oʻzaro muvofiqlashgan faoliyati natijasida amalga oshadi. Ushbu tuzilmalarning har biridagi patologik oʻzgarish nutqning turli koʻrinishdagi

buzilishlariga olib keladi. Shuning uchun logopedik tekshiruv jarayonida faqat nutqdagi nuqsonni emas, balki uning kelib chiqish sababi va lokalizatsiyasini aniqlash muhim ahamiyat kasb etadi. Nutq buzilishlari shartli ravishda markaziy va periferiklokalizatsiyali buzilishlarga ajratiladi. Markaziy lokalizatsiyali buzilishlar bosh miya po'stlog'i va po'stloq osti tuzilmalarining zararlanishi bilan bog'liq bo'lib, ularga afaziya, alaliya, dizartriyaning markaziy shakllari hamda nutq apraksiyasi kiradi. Broka markazining shikastlanishida ekspressiv nutq buziladi, bemor nutqni tushunsa ham, fikrini erkin ifodalay olmaydi. Vernike markazi zararlanganda esa nutq ravon bo'lsa-da, uning mazmuni buziladi va eshitilgan nutqni tushunish qiyinlashadi. Bunday holatlar logopedik tashxis qo'yishda neyropsixologik tekshiruvlar bilan birgalikda baholanishi zarur. Periferiklokalizatsiyali nutq buzilishlari esa artikulyatsion apparat, periferik nervlar, ovoz apparati yoki eshituv organlarining shikastlanishi natijasida rivojlanadi. Bunga rinolaliya, mexanik dislaliya, periferikdizartriya va ovoz buzilishlari misol bo'la oladi. Ushbu buzilishlarda tovush hosil qilish, artikulyatsiya va fonatsiya jarayonlari izdan chiqadi. Shu sababli logopedik diagnostika davomida og'iz bo'shlig'i, til, yumshoq tanglay, lablar, tishlar va nafas olish apparatining anatomik hamda funksional holati batafsil tekshiriladi. Zamonaviy logopedik diagnostika kompleks yondashuvga asoslanadi. Diagnostika jarayonida anamnez yig'ish, nutqni eshitish orqali baholash, artikulyatsion apparatni tekshirish, fonematikeshituvni aniqlash, leksik-grammatik rivojlanishni baholash, yozma va og'zaki nutqni tahlil qilish, psixologik hamda neyropsixologik testlardan foydalaniladi. Zarurat tug'ilganda magnit-rezonans tomografiya, kompyuter tomografiyasi, elektroensefalografiya va audiologik tekshiruvlar natijalari ham hisobga olinadi. Bunday multidissiplinar yondashuv nutq buzilishining aniq lokalizatsiyasini belgilash, differensial diagnostika o'tkazish va individuallogopedikkorreksiya dasturini ishlab chiqish imkonini beradi. Nutq buzilishining lokalizatsiyasini to'g'ri aniqlash korreksion ishlarning muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biridir. Lokalizatsiyaga asoslangan diagnostika logopedga buzilishning og'irlik darajasini baholash, reabilitatsiya muddatini prognoz qilish hamda har bir bemor uchun individual va

samarali korreksion metodlarni tanlash imkonini yaratadi. Shu bois zamonaviy logopediya amaliyotida lokalizatsion diagnostika ilmiy asoslangan va kompleks yondashuvning ajralmas qismi sifatida e'tirof etiladi.

Xulosa; Nutq buzilishlarining lokalizatsiyasini to'g'ri aniqlash logopedik diagnostikaning eng muhim bosqichlaridan biri bo'lib, korreksion ishlarning samaradorligini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi. Nutq faoliyatining bosh miya po'stlog'i, markaziy va periferik nerv tizimi hamda artikulyatsion apparat bilan uzviy bog'liqligi sababli, ushbu tizimlarning har qanday anatomik yoki funksional shikastlanishi turli xil nutq buzilishlarini yuzaga keltirishi mumkin. Shu bois nutq nuqsonining faqat tashqi belgilarini emas, balki uning kelib chiqish sabablari va lokalizatsiyasini chuqur tahlil qilish zarur. Zamonaviy logopedik diagnostika anamnestic ma'lumotlar, klinik-logopedik tekshiruv, neyropsixologik baholash hamda instrumental diagnostika usullarini o'zida mujassamlashtirgan kompleks yondashuvga asoslanadi. Bunday yondashuv nutq buzilishlarini erta aniqlash, ularni differensial diagnostika qilish va individualkorreksion dasturlarni ishlab chiqish imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, nutq buzilishlarining lokalizatsiyasini ilmiy asosda baholash logopedik yordam sifatini oshirish, rehabilitatsiya jarayonini samarali tashkil etish hamda bemorlarning kommunikativ, ijtimoiy va psixologik moslashuvini yaxshilashda muhim ahamiyatga ega. Zamonaviy diagnostika texnologiyalarini logopedik amaliyotga keng joriy etish nutq nuqsonlari bo'lgan shaxslarning hayot sifatini yaxshilash va ularning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlashning muhim shartlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Luriya A.R. Nutq va oliy psixik funksiyalar. – Moskva: MGU nashriyoti, 2018. – 384 b.

Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq. – Moskva: Pedagogika, 2019. – 352 b.

Leontyev A.A. Psixolingvistika asoslari. – Moskva: Smysl, 2020. – 296 b.

Shipitsina L.M. Logopediya: nutq buzilishlari diagnostikasi va korreksiyasi. – Sankt-Peterburg: Rech, 2021. – 412 b.

Volkova G.A. Logopediya. – Moskva: VLADOS, 2020. – 703 b.

Jukova N.S., Mastyukova E.M., Filicheva T.B. Logopediya. Nutq buzilishlarini bartaraf etish. – Moskva: Prosveshcheniye, 2019. – 318 b.

Xaydarov F.I., Xalilova N.I. Umumiy psixologiya. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021. – 312 b.

Muxina V.S. Yosh psixologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2021. – 432 b.

WorldHealthOrganization. InternationalClassificationofFunctioning, DisabilityandHealth (ICF). Geneva: WHO; 2022.

AmericanSpeech-Language-HearingAssociation (ASHA). Practice Portal: SpeechSoundDisordersandNeurogenicCommunicationDisorders. Rockville, Maryland: ASHA; 2023.